

XVIII
a m ž i a u s
studijos

6

LIETUVOS
Didžioji Kunigaikštystė
Personalijos. Idėjos. Refleksijos

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

XVIII
a m ž i a u s
studijos

6

LIETUVOS
Didžioji Kunigaikštystė
Personalijos. Idėjos. Refleksijos

Sudarytoja
RAMUNĖ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos
institutas

Vilnius
2020

XVIII amžiaus studijos | Eighteenth-Century Studies

Recenzuojamas tęstinis mokslo leidinys, leidžiamas nuo 2014 m. | Peer-reviewed journal published since 2014.

Redakcinė kolegija | Editorial Board

Pirmininkė | Editor-in-Chief

Prof. dr. Ramunė ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos institutas

Atsakingasis sekretorius | Editorial Secretary

Dr. Adam STANKEVIČ

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Lina BALAIŠYTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Prof. dr. Richard BUTTERWICK-PAWLIKOWSKI

Europos koledžas Natoline, Londono universiteto koledžas |

College of Europe, Natolin, University College London

Prof. habil. dr. Jolanta GELUMBECKAITĖ

Frankfurto prie Maino Goethe's universitetas | Goethe-Universität Frankfurt am Main

Doc. dr. Liudas GLEMŽA

Vytauto Didžiojo universitetas

Doc. dr. Robertas JURGAITIS

Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija

Prof. habil. dr. Janina KAMIŃSKA

Varšuvos universitetas, Pedagogikos fakultetas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Pedagogiczny

Doc. habil. dr. Ilja LEMEŠKIN

Praho Karolio universitetas, Baltistikos centras | Univerzita Karlova v Praze

Dr. Andrejus MACUKAS | канд. гіст. н. Андрэй МАЦУК

Baltarusijos mokslų akademijos Istorijos institutas |

Інстытут гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі

Prof. habil. dr. Dariusz ROLNIK

Katovicų Silezijos universitetas | Uniwersytet Śląski w Katowicach

Dr. Gintautas SLIESORIŪNAS

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Asta VAŠKELIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Prof. habil. dr. Andrzej B. ZAKRZEWSKI

Varšuvos universitetas, Teisės istorijos institutas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Prawa i Administracji

Svetainė internete | Website <http://www.istorija.lt/journals/xviii-amziaus-studijos/>

Redakcinės kolegijos adresas | Contact address

Lietuvos istorijos institutas

Kražių g. 5, 01108 Vilnius, Lietuva

El. paštas smigelskyte.stukiene@gmail.com

Knygos leidybą pagal „Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą“ finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. S-LIP-19-76)

Sponsored by the Research Council of Lithuania

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės

Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

© Sudarymas, Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, 2019

© Straipsnių autoriai, 2019

© Lietuvos istorijos institutas, 2019

ISBN 978-609-8183-73-3

ISSN 2351-6968

TURINYS

Pratarmė / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* . . . 8
Foreword / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* . . . 12

PERSONALIJOS

Jolita Sarcevičienė

„Ieškau jūsų mylistos pono po visas keturias pasaulio šalis...“ Antano Kazimiero Sapiegos laišakai Merkinės administratoriui Vaitiekui Kuževskiui . . . 18
“I am Looking for your Grace in all Four Corners of the World...” Letters of Antoni Kazimierz Sapieha to Administrator of Merkinė Wojciech Kurzewski. *Summary* . . . 43

Bernadetta Manyś

Samotna w miłości? Autokreacja epistolograficzna Anny z Mycielskich Radziwiłłowej . . . 44
Meilės vienišė? Epistolografinis Onos Mycielskytės-Radvilienės sąjūvaizdžio kūrimas. *Santrauka* . . . 56

Андрей Мацук

Деятельность Леона Казимира Шемета в общественно-политической жизни Великого княжества Литовского в первой трети XVIII в. . . . 57
Leonas Kazimieras Šemeta Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės visuomeniniame-politiniame gyvenime XVIII a. pirmaisiais dešimtmečiais. *Santrauka* . . . 70

Tomasz Ciesielski

Dwa poselstwa oboźnego litewskiego Ignacego Ogińskiego na dwór petersburski. Rola Litwinów w kontaktach dyplomatycznych z Rosją w latach 1711–1763 . . . 71
Dvi Lietuvos stovyklininko Ignato Oginskio pasiuntinybės į Sankt Peterburgą: lietuvių vaidmuo diplomatinuose santykiuose su Rusija 1711–1763 metais. *Santrauka* . . . 104

Dariusz Rolnik

Tropem politycznym i ideologicznym podróży petersburskiej Adama Chmary ostatniego wojewody mińskiego (1793) . . . 106
Politiniai ir ideologiniai paskutiniojo Minsko vaivados Adomo Chmaros kelionės į Sankt Peterburgą pėdsakais (1793 m.). *Santrauka* . . . 116

Aldona Prašmantaitė

Pranciškaus Ksavero Mykolo Bohušo SJ bažnytinės karjeros bruožai . . . 117
Strokes from the Career of Franciszek Ksawery Michał Bohusz. *Summary* . . . 135

IDĖJOS, SIMBOLIAI, PRAKTIKA

Vilius Mačkinis

Prigimtinės tvarkos idėja kaip Mykolo Pranciškaus Karpavičiaus politinio mąstymo pagrindas . . . 138

Idea of Natural Order as a Basis for Political Thinking in the Sermons of Mykolas Pranciškus Karpavičius. *Summary* . . . 168

Magdalena Górska

Emblematyka w Rzeczypospolitej epoki Oświecenia – metamorfozy tradycji symbolicznej . . . 170

Abiejų Tautų Respublikos emblematika Apšvietos epochoje – simbolikos tradicijos metamorfozės. *Santrauka* . . . 189

Stanisław Witecki

Józef Kazimierz Kossakowski and the Everyday Life of Priests in the Polish-Lithuanian Commonwealth in the Period of Enlightenment . . . 190

Juozapas Kazimieras Kosakovskis ir kasdienis dvasininkų gyvenimas Apšvietos epochos Abiejų Tautų Respublikoje. *Santrauka* . . . 204

Adam Stankevič

Viešųjų bausmių taikymas Kauno pilies teisme XVIII a. antrojoje pusėje ir jų vykdymas . . . 205

Assignment and Administration of Public Punishments by Kaunas Castle Court in the Late Eighteenth Century. *Summary* . . . 227

REFLEKSIJOS

Darius Baronas

Didžiųjų istorijos įvykių atspindžiai Mažesniųjų brolių konventualų memoriale: XVIII–XIX a. pradžia . . . 230

Great Events as Reflected in the Memorial Book of Friars Minor Conventual: Eighteenth to Early Nineteenth Century. *Summary* . . . 249

Aleksandra Skrzypietz

Sapiehowie i ich związki z Karolem XII – refleksja rodu nad wydarzeniami z przełomu wieków . . . 250

Sapiegos ir jų ryšiai su Karoliu XII – amžių sąvartos įvykių refleksijos. *Santrauka* . . . 268

Ramunė Šmigelskytė-Stukienė

Politinės ir geopolitinės Augustino Midletono refleksijos (1790–1792) . . . 269

Political and Geopolitical Reflections by Augustyn Middleton (1790–1792). *Summary* . . . 293

Lina Balaišytė

Vincentas Ignacas Marevičius apie save ir Tėvynę: XVIII a. pabaigos literato (savi)refleksijos . . . 294

Wincenty Ignacy Marewicz about Himself and the Homeland: (Self) Reflections of the Late Eighteenth-Century Writer. *Summary* . . . 322

Rūta Janonienė

Apie oberbombardyro Vaitiekaus Ivaškevičiaus 1791 m. Vilniaus piešinį . . . 323

About the 1791 Picture of Vilnius by Oberbombardier Wojciech Iwaszkiewicz. *Summary* . . . 334

Domininkas Burba

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyventojų refleksijos apie politines permainas 1794 m. pabaigoje – 1795 m. privačios korespondencijos duomenimis . . . 335

Reflections of Inhabitants of the Grand Duchy of Lithuania on Political Changes at the End of 1794 to 1795 according to the Data of Private Correspondence. *Summary* . . . 357

RECENZIJOS IR ANOTACIJOS

Zigmantas Kiaupa. *Lietuvos istorija*, t. VII, d. 2: *Trumpasis XVIII amžius (1733–1795 m.)*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2018. – 724 p. ISBN 978-609-8183-53-5 / *Robertas Jurgaitis* . . . 360

Remigijus Civinskas, Liudas Glemža. *Kauno miestiečių elito kaita 1764–1831 metais*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2019. – 312 p.

ISBN 978-609-467-376-49 (spausdintas), ISBN 978-609-467-375-7 (internetinis) / *Virgilijus Pugačiauskas* . . . 364

Iliustracijų sąrašas . . . 366

Asmenvardžių rodyklė . . . 368

Vietovardžių rodyklė . . . 386

REMIGIJUS CIVINSKAS, LIUDAS GLEMŽA. *Kauno miestiečių elito kaita 1764–1831 metais*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2018 – 310 p. ISBN 978-609-467-376-49 (spausdintas), ISBN 978-609-467-375-7 (internetinis)

Lietuvos istoriografijoje miestų tematika tampa vis labiau aktualesnė, ieškoma naujų tyrimų perspektyvų. Istorikų Remigijaus Civinsko, Liudo Glemžos knyga apie Kauno miestiečių elitą XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje reprezentuoja vieną iš potencialių tyrimų krypčių. Miestiečių ir jų elito tapatybių tyrimai, plačiai nagrinėjami Vakarų istoriografijoje, palaipsniui įsitvirtina ir lietuvių profesionalių istorikų darbuose. Monografijos tyrimų pagrindu pasirinktos trys esminės problemos: pirmoji – analizuojama politinių, ekonominių ir socialinių įtakų reikšmė Kauno elitui (grupės pokyčiai, narių statusas, rekrūtavimas, kilmės klausimai); antroji – aptariamas šios grupės politinis angažavimasis, tarpusavio konfliktai, juos nulemiančios pagrindinės vidinės ir išorinės priežastys; trečioji – nagrinėjamas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikų miestiečių tradicijos gyvybingumas ir kiti miestiečių tapatumo klausimai.

Tyrimui pasitelkti archyviniai šaltiniai, Kauno magistrato ir Dūmos posėdžių protokolai, Dūmos korespondencija su Rusijos imperijos valdžios institucijomis, taip pat statistiniai šaltiniai, kaip antai: gyventojų sąrašai, kiti svarbūs duomenys, susiję su miestiečių luomu (amžius, užsiėmimas, nekilnojamas turtas), bei itin svarbūs, tačiau fragmentiška išlikę egodokumentai. Naujoviška ir įdomu tai, kad šiuo atveju mėginta atsakyti tradicinio empirinio tyrimo ir pasitelkiamos istorinių elitų bei sociologijos (Pierre'o Bourdieu) teorijos sąvokos (lauko, *habitus*, kapitalo), kurios vertinamos kaip priemonės, galinčios padėti išnagrinėti miestiečių elito pozicijas atskirose miesto funkcionavimo srityse, atskleisti jo valdymo ypatybes bei išorines ir vidines įtakas.

Knygos pirmojoje dalyje nagrinėjamas miestiečių valdantysis elitas paskutiniaisiais Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyvavimo dešimtmečiais, t. y. politinių radikalių transformacijų laikotarpiu, pasitelkiamos lentelės, kuriose pateikiama informacija apie miesto padėtį Šiaurės karo metais bei duomenys apie miesto pasiuntinių veiklos kasdienybę. Tolesnis tyrimas sukoncentruojamas ties savivaldos pareigūnais: vaitu, metiniu burmistru, tarybos sudėtimi ir raštininkais, atskleidžiamos magistrato sudėties ypatybės bei per katalikų ir liuteronų, kaip vyraujančių religinių bendruomenių atstovų, tarpusavio santykius išsamiai aptariamas konfesinis kontekstas, taip pat analizuojama miestiečių konkurencinė kova dėl galimybių užimti pareigybes Magistrate.

Išnagrinėjus savivaldos institucijos organizacinius ir pareigybinius aspektus, tolesnis dėmesys perkeliamas į ekonominio, socialinio ir kultūrinio kapitalo tyrimus, aiškinantis turto, giminystės ryšių, išsilavinimo temas, ir baigiama svarstymais apie kai kuriuos miestiečių elito tapatumo aspektus.

Knygos trečiosios dalies pradžioje jos autorius R. Civinskas tyrimo objektu pasirinko ne elito grupės vidines problemas, bet susikonscentravo ties išorės veiksniais, kurie darė didžiausią įtaką ir keitė jos statusą. Patekimas į Rusijos imperijos erdvę, kai palaipsniui ėmė ryškėti stiprios centralizacijos, biurokratizacijos, policinės kontrolės, karinio komponento tendencijos, keitė miestiečių bendruomenės elito pozicijas, silpnino jos turėtas potencialias galias. Tai siejama su elito nekilnojamojo turto pardavimo ir pirkimo reikalais, valstybinių prievolių (paslaugos kariniams daliniams, arklių pašto stoties išlaikymu) bei finansinėmis problemomis, miesto ūkiui ir prekybai nepalankiomis sąlygomis. Konstatuojama, kad savivaldą veikė Rusijos imperijos institucijų galia bei miestiečių teisų suvienodėjimas su Rusijos miestiečių luomo statusu. Turima omenyje 1808 m. įgyvendinta valdymo reorganizacija Magistratą keičiant Dūma. 1818–1830 m. periodas vertinamas kaip imperijos biurokratizacijos dominavimas mieste, nors šis procesas nebuvo vienareikšmiškas ir visuotinis.

Į tolesnį tyrimo lauką R. Civinskas įtraukė svarbiausius XIX a. pradžios demografinius, socialinius ir ekonominius reiškinius, kurie darė ženkliausią įtaką administruojančiam miesto elitui, toliau autorius nagrinėjo elito grupės narių tarpusavio sąveiką, konfliktų kovas dėl galios, o savo tyrimą užbaigė Kauno miestiečių kolektyvinės tapatybės ir jos raiškos analize.

Paskutinėje knygos dalyje autoriai R. Civinskas, L. Glemža konceptualiai ir išsamiai išdėstė apibendrinamąsias mintis. Išskirtos tokios svarbiausios temos: Kauno magistrato lauko kaita 1764–1831 m.; militarinio lauko veikimas mieste; valstybės biurokratinio lauko kūrimas; ekonominio lauko veikimas mieste; magistrato elitas: skaičius, kapitalas ir politinis veikimas; magistrato lauko struktūra: institucijos ir rinkimai; galios elitas Magistrato lauke: skaičius, statusas, kapitalas; bendradarbiavimas ir konfliktai kaip veiklos Magistrato lauke būdai ir miestiečių tapatumas kaip miestietiškas *habitus*.

Virgilijus Pugačiauskas
(Lietuvos istorijos institutas)